

УДК 341.231.14

Соломія ЦЕБЕНКО

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри теорії права та конституціоналізму
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент,
e-mail: solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9247-1867>

Дмитрій СУРКЕС

Національний університет “Львівська політехніка”,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 “Право”
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
e-mail: dmytrii.surkes.pv.2020@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1367-9450>

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ НА МІЖНАРОДНОМУ РІВНІ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

<http://doi.org/10.23939/law2024.41.354>

© *Цебенко С., Суркес Д., 2024*

У статті наголошено, що міжнародний захист прав під час збройних конфліктів виконує важливу роль, він повинен ефективно реалізуватись у країнах, що перебувають у стані збройних конфліктів. Незалежно від того, міжнародний чи не міжнародний збройний конфлікт, він ставить під загрозу реалізацію більшості основних прав і свобод людини, зокрема найважливіше природне право людини – право на життя.

Розглянуто проблеми міжнародного захисту прав людини та громадянина в збройних конфліктах, історію утворення міжнародних кампаній задля захисту прав людей за різноманітних воєнізованих нападів, нову міжнародну політику в захисті прав людини під час російсько-української війни.

Мета статті – аналіз міжнародного захисту прав людини в контексті історичних викликів та сучасних збройних конфліктів, виокремлення ключових проблем, аспектів та можливих способів удосконалення чинного законодавства та практики. Розглянуто також приклади конкретних ситуацій, щоб краще зрозуміти динаміку захисту прав людини під час збройних конфліктів та роль міжнародних організацій у цьому процесі.

Висновуємо, що міжнародні норми та договори, спрямовані на захист прав людини, залишаються актуальними й ефективними навіть у найскладніших умовах, таких як збройні конфлікти. Міжнародне право прав людини, зокрема визначене конкрет-

ними документами, надає необхідні межі для захисту основних прав та гідності людей навіть під час воєнних дій.

Важливо, що міжнародні органи, які відповідають за здійснення та виконання цих норм, підтверджують невід'ємність захисту прав людини в умовах конфліктів. Засудження вчинення військових злочинів, геноциду та порушень міжнародного гуманітарного права свідчить про те, що міжнародна спільнота визнає важливість захисту основних прав під час війни.

Підкреслено, що навіть у виняткових ситуаціях, коли держави вживають заходів, відступаючи від своїх зобов'язань через загрозу для життя нації, збереження і захист прав людини залишаються центральним завданням міжнародної спільноти. Важливо продовжувати вдосконалювати механізми та інструменти міжнародного права, спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини під час війни, тим самим сприяючи стабільності, справедливості та гуманітарній безпеці в світі.

Ключові слова: права людини; збройний конфлікт; міжнародний захист; міжнародні стандарти; захист цивільного населення; захист військовополонених; колективна безпека.

Постановка проблеми. Сучасні збройні конфлікти є складними та багатогранними явищами, які істотно впливають на життя людей та порушують основні принципи гуманітарного права. У цьому контексті питання міжнародного захисту прав людини набуває особливого значення, оскільки це період, коли вразливі верстви населення найчастіше опиняються під загрозою фізичного, економічного та соціального виснаження.

З одного боку, міжнародне право передбачає низку норм і стандартів, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. З іншого боку, реальна практика часто свідчить про систематичні порушення цих прав та невідповідність міжнародних норм реальному становищу.

Аналіз дослідження проблеми. Міжнародні норми стосовно законодавчого закріплення захисту прав людини під час збройних конфліктів і відповідальності за порушення прав людини та її основоположних свобод, законів та звичаїв війни, пов'язаних із порушенням ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), вивчали у своїх працях такі дослідники, як: Р. В. Алямкін, М. М. Гнатовський, О. С. Розумовський, О. В. Сенаторов, М. Г. Щербіна, І. І. Котляр, Ф. І. Кожевников, В. І. Лісовський, Г. М. Мелков, В. В. Мицик.

Метою статті є аналіз міжнародного захисту прав людини в контексті історичних викликів та сучасних збройних конфліктів, виокремлення ключових проблем, аспектів та можливих способів вдосконалення чинного законодавства та практики. Розглянуто також приклади конкретних ситуацій, щоб краще зрозуміти динаміку захисту прав людини під час збройних конфліктів та роль міжнародних організацій у цьому процесі.

Виклад основного матеріалу. Упродовж останнього десятиліття світ зіткнувся із жорстокими військовими конфліктами, які забрали життя мільйонів мирних жителів. Під час збройного конфлікту відбуваються серйозні порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного захисту прав людини.

У наш час більшість цих порушень, на жаль, ми змушені спостерігати під час повномасштабного вторгнення, яке російська федерація розпочала проти України 24 лютого 2022 року. Попри численні міжнародні угоди, укладені протягом багатьох років для захисту громадян у мирний період і в умовах військових конфліктів, сучасні обставини свідчать про те, що ці норми не забезпечують належно ефективний захист прав цивільного населення та військовослужбовців під час воєнних дій. Також вони недостатньо ефективні для запобігання тиранічним вчинкам авторитарних

режимів. Порушення цих стандартів можуть бути визнані як геноцид, військові злочини та злочини проти людяності [1, с. 8].

Також варто розглянути історію розвитку міжнародно-правових норм, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів. У 1899 р. на Першій конференції миру ухвалена Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни. Ця конвенція внесла значуще нове положення про обов'язкову участь урядових організацій сторін, що збирали відомості про осіб, які перебувають у полоні, а також громадської організації для надання допомоги військовополоненим під час утримання їх в полоні протилежної сторони.

У майбутньому ці аспекти стали дуже важливими для забезпечення контролю за належним утриманням полонених. Додаток до Гаазької конвенції 1907 р., що стосується законів і звичаїв сухопутної війни, регулює у розділі II умови поводження із військовополоненими. Його новацією стало надання військовополоненим правового статусу, що захищав їх від державного приниження.

Під час Першої світової війни (1914–1918) Міжнародний комітет Червоного Хреста активно розширив свою діяльність із захисту цієї категорії військових ув'язнених. Його делегати після відвідувань полонених почали складати звіти для покращення умов їх утримання та поводження з ними, а також організували систематичне збирання особистих даних про полонених.

Проте в ході своєї діяльності організація зіткнулася з різними викликами, які походили від держав, що воювали. Це призвело до потреби у прийнятті низки міжнародно-правових норм, спрямованих на захист прав людини під час збройних конфліктів (відомих як “жєневське право”) [2, с. 147]. Цей процес складався із трьох етапів.

На першому етапі, що розпочався із прийняття Жєневських конвенцій у 1929 р., було сформульовано норми щодо покращення становища поранених і хворих у діючих арміях, а також режиму військовополонених. Ці норми, які були санкціоновані конвенціями, стали фундаментальними принципами гуманітарного права, обов'язковими для виконання державами, що воюють, незалежно від того, чи вони ратифікували їх. Ці документи спрямовані на захист прав поранених, хворих і військовополонених.

Другий етап формування “жєневського права” – ухвалення чотирьох Жєневських конвенцій про захист жертв війни у 1949 р. На противагу попередньому етапу, прийняті конвенції спрямовані на захист прав не лише військовослужбовців воюючих держав, а й цивільного населення:

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни 1949 р. [3].
- Конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. [4].
- Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях 1949 р. [5].
- Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, із складу збройних сил на морі 1949 р. [6].

Третій етап поширив захист на всіх осіб, що постраждали через збройний конфлікт після прийняття у 1977 р. додаткових протоколів до Жєневських конвенцій 1949 р., спрямованих на забезпечення прав жертв військових конфліктів:

- Перший додатковий протокол до Жєневських конвенцій, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, 1977 р. [7].
- Другий додатковий протокол до Жєневських конвенцій, що стосується захисту жертв неміжнародних збройних конфліктів, 1977 р. [8].

Жєневські конвенції 1949 р. та додаткові протоколи до них 1977 р. чітко встановлюють обов'язок сторін конфлікту захищати цивільне населення та цивільні об'єкти від нападів. Під час ведення бойових дій їхні учасники зобов'язані це враховувати [4; 7].

Кількість міжнародних угод і протоколів щодо конкретних питань постійно збільшується, а також зростає різноманіття регіональних договорів, спрямованих на захист прав людини та основних свобод. Крім того, резолюції, які приймають Генеральна Асамблея, Рада Безпеки та Рада з прав людини, рішення конкретних органів угод щодо випадків, доповіді правозахисних спеціальних

процедур, декларації, принципи та інші інструменти “м’якого права” сприяють уточненню, розвитку та прийняттю ключових принципових позицій у нормах та стандартах прав людини. Хоч вони і не містять безпосередніх юридично зобов’язувальних елементів, за винятком тих, які стають нормами міжнародного звичаю, все ж сприяють установленню правових стандартів [9].

Цивільне населення потребує захисту відповідно до міжнародного гуманітарного права у двох ситуаціях:

- 1) під час активної фази збройного конфлікту, коли ризикують стати об’єктом нападу та зазнати наслідків військових дій проти військових об’єктів та бойовиків противника;
- 2) коли вони потрапляють під владу супротивника, особливо на території протилежної держави.

У першому випадку важливе застосування принципів розрізнення та пропорційності. У другому випадку основним джерелом міжнародного гуманітарного права є Женевська конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року. Ця конвенція захищає осіб, які будь-коли та за будь-яких обставин опиняються в конфлікті чи окупації, під владою однієї зі сторін конфлікту або держави-окупанта, незалежно від їхнього громадянства [4].

Інший ілюстративний приклад: у співпраці ФРН та Японії з ООН є одна проблема. Статут ООН розроблено у 1945 р., коли Німеччина та її союзники зазнали повної поразки у війні. Це відображено у ст. 53 та 107, які стосуються країн, що програли війну, із використанням виразу “колишні ворожі держави”. Будучи членом ООН (ФРН та НДР прийняті як 133-та і 134-та держави-члени ООН 18 вересня 1973 року), Німеччина часто порушувала питання про вилучення цих статей зі Статуту. Важливо зазначити, що Німеччина користується усіма правами, як і інші держави ООН. Проте через складність процедур зміни Статуту більшість країн-членів ООН висловлюють думку, що до завершення реформування усієї системи ООН краще відкласти вилучення статей, які стосуються ФРН та Японії.

Важливо зазначити, що Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) зазвичай застосовував інструменти з прав людини переважно в спірних ситуаціях. В контексті збройних конфліктів Суд розглядав такі справи як звичайні справи з питань забезпечення правопорядку, урахувавши справи, пов’язані із тероризмом, наприклад, у справі Макканна та інших проти Великобританії (1995). Деякі судді, зокрема суддя Братц, в особливих думках у справі Агдаса проти Туреччини (2004) вказали на те, що суд повинен переконатися, що “застосування сили було абсолютно необхідним”.

Тому цілком очевидно, що держави повинні виявляти особливу обережність у разі застосування сили зі смертельним наслідком. Суд має дотримуватися думки, що позбавлення життя є елементом необхідності. Доволі важливо, що такий рівень захисту не відображено у міжнародному гуманітарному праві, де комбатант є мішенню, якщо він не hors de combat. Це справедливо, незважаючи на тимчасові обмеження щодо цивільних осіб, які беруть безпосередню участь у військових діях, як зазначено у ст. 51 (3) Додаткового протоколу I [10].

У Європі міжнародна безпекова політика переживала важкі випробування до й під час російсько-української війни, яка почалася у 2014 р. Цей конфлікт мав серйозні наслідки для безпеки та стабільності на континенті й спонукав до перегляду стратегій та підходів до забезпечення безпеки в Європі. До початку російсько-української війни міжнародна безпекова політика в Європі орієнтувалася на зміцнення миру, стабільності та співпраці між країнами.

Проте російсько-українська війна породила значні виклики та загрози для безпеки в Європі. Анексія Криму Росією та підтримка сепаратистських рухів на сході України, початок у лютому 2022 р. широкомасштабної воєнної агресії спровокували напруження і конфлікт між Росією та багатьма західними країнами. Від самого початку збройного конфлікту міжнародна спільнота усвідомила необхідність перегляду своїх підходів до безпеки в Європі. Різні країни та організації активно зайнялись розробленням нових стратегій та політик, спрямованих на забезпечення безпеки, стримування агресії та підтримку стабільності на континенті.

Комісія ООН виявила різні випадки військових злочинів, які скоїли російські сили в Україні. Серед іншого – це випадки сексуального та гендерного насильства, яке вчиняли російські солдати. Розслідування експертів з прав людини було сконцентроване на початковій фазі російського вторгнення у лютому – березні 2022 р., у Київській, Чернігівській, Харківській та Сумській областях. Під час візитів до регіонів, звільнених від російської окупації, експерти виявили значну кількість випадків насильства над мирними жителями [11]. Те, що відбулося в Бучі, Ірпені, Гостомелі та Ізюмі, свідчить про систематичне жорстоке порушення прав людини. Можна стверджувати, що дії РФ стосовно України є грубим порушенням міжнародного права.

Незалежно від обставин – чи триває мирний період, чи відбувається війна – принципи міжнародного права прав людини залишаються актуальними, оскільки вони визнають важливість захисту основних прав людини. Проте військовий конфлікт потребує особливої уваги, оскільки неможливо завжди повністю забезпечити всі права, наприклад, право на життя. Коли порушуються ці принципи, виникає питання про те, які саме права людини чи норми міжнародного гуманітарного права були порушені [12, с. 168–173]. Під час збройних конфліктів ключовою є увага до міжнародного гуманітарного права, але важливо враховувати унікальність кожного із цих правових аспектів. Міжнародне гуманітарне право традиційно застосовують під час збройних конфліктів, це основні норми та правила перед застосуванням міжнародного права прав людини [13, с. 25].

Основні юридичні принципи, які спрямовані на захист прав людини під час збройних конфліктів і враховують всі їхні особливості, охоплюють такі аспекти:

1. Женевські конвенції, до яких належать чотири угоди, визначають правила ведення війни та гарантують правовий захист особам, які не беруть участь у бойових діях, таким як цивільне населення, військовополонені, хворі та поранені [4; 7].

2. Міжнародний кримінальний суд (МКС), який є постійним міжнародним судом для судового переслідування осіб за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини. Метою МКС є забезпечення справедливості для жертв військових злочинів і запобігання майбутнім порушенням міжнародного гуманітарного права.

3. Загальна декларація прав людини визначає основні принципи: гідність та рівні невід’ємні права для всіх членів людської сім’ї, а також є основою захисту цих прав під час конфліктів [14].

4. Міжнародний Комітет Червоного Хреста є незалежною гуманітарною організацією, що працює для допомоги та захисту жертв збройних конфліктів та інших ситуацій насильства.

5. Принцип відповідальності за захист встановлює, що на держави покладається відповідальність за захист свого населення від геноциду, військових злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людства. Якщо держава не може або не бажає захистити своє населення, міжнародна спільнота має втрутитися.

Женевська конвенція (IV), що стосується захисту цивільного населення під час війни, містить загальні норми, що застосовуються до всіх осіб, які користуються захистом міжнародного гуманітарного права (враховуючи санітарні та безпечні зони, евакуацію та надання медичної допомоги), а також до осіб, яких визнано “особами, що перебувають під захистом” відповідно до ст. 4 цієї Конвенції, що гарантує гуманне поводження. Положення Женевської конвенції регулюють відносини із громадянами противника, які перебувають на території сторони конфлікту. Крім того, Конвенція визначає правила для захисту цивільних осіб, які перебувають на окупованій території [1, с. 45].

Згідно із міжнародним гуманітарним правом, учасники збройних конфліктів зобов’язані захищати цивільне населення. Це охоплює заборону спорудження військових об’єктів на території населених пунктів, запобігання використанню цивільних осіб як людського щита та уникнення небезпеки для мирного населення. Міжнародні угоди, що спрямовані на захист прав людини, залишаються надзвичайно важливими, навіть під час внутрішніх збройних конфліктів.

Особливо важлива роль міжнародних документів з прав людини у розвитку та удосконаленні різних режимів захисту, передбачених гуманітарним правом. Механізми, що забезпечують виконання зобов’язань міжнародних правових інструментів з прав людини, можуть слугувати альтернативними засобами гарантування виконання режиму гуманітарного захисту під час збройних конфліктів.

Важливим механізмом захисту прав і свобод для постраждалих від дій РФ українців є звернення до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Але реальність стикається з певними проблемами у реалізації цієї можливості.

Потерпілий повинен насамперед спочатку звернутися до національних органів з правозахисних питань, і лише у випадку їхньої неефективності – звертатися до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), враховуючи чотиримісячний термін з моменту, коли йому / їй стало відомо про порушення права. Важливо зауважити, що військові злочини не підлягають обмеженням за строками давності.

По-друге, враховуючи наявність численних відеодоказів та свідків, росія цинічно ігнорує майже всі злочини проти цивільного населення: від згвалтувань та вбивств до руйнування цивільної інфраструктури. Це досягло такого рівня, що глава МЗС росії звинуватив Україну у веденні двоїстої гри щодо інциденту в Бучі (масове вбивство цивільного населення), посилаючись на те, що ще не були опубліковані прізвища загиблих.

По-третє, ситуація стає ще складнішою, оскільки як росія, так і Україна підписали Європейську конвенцію з прав людини, проте росія демонструє намагання уникати її виконання. У росії ухвалюють внутрішні закони, які дають можливість ігнорувати рішення ЄСПЛ, порушуючи навіть фундаментальні принципи міжнародного права.

Однак ЄСПЛ уникає загального класифікування ситуації як збройного конфлікту, що є ключовим принципом будь-якого застосування норм міжнародного гуманітарного права. Суд стверджує, що його завданням є визначення наявності або відсутності порушень Конвенції державою. Інакше кажучи, він використовує виключно міжнародне право прав людини, а саме Конвенцію.

Це дає підстави для висновку, що згідно з Конвенцією Суд не має компетенції визначати, чи діяла держава відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни (1949) або їхніх додаткових протоколів [4; 7]. Суд регулярно відмовляється застосовувати міжнародне гуманітарне право, навіть якщо сторони посилаються на нього.

Тому щодо співвідношення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права можна стверджувати, що обидва напрями обов'язково застосовуються під час збройних конфліктів. Міжнародне гуманітарне право, враховуючи загальноприйняті норми та спеціальні положення, регулює поведінку сторін конфлікту, а право прав людини встановлює правовий режим у відносинах між державою та її громадянами під час збройних конфліктів.

Наприклад, згідно зі ст. 4 Міжнародного пакту під час надзвичайного стану в державі, який офіційно оголошено, держави-учасниці можуть тимчасово відступити від своїх зобов'язань у разі терміновості за умови, що це не порушує їхні інші зобов'язання згідно з міжнародним правом і не призводить до дискримінації за расовою, статевою, мовною, релігійною чи соціальною ознакою [15].

Подібне положення можна знайти у ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: “Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом” [16].

Війна або міжнародний та не міжнародний збройний конфлікт, безсумнівно, є ситуацією, яка може ставити під загрозу життя нації, тому Конвенція прямо вказує на це як на причину, що виправдовує відступ держави від виконання своїх зобов'язань. Спільна небезпека може виникнути і без внутрішнього збройного конфлікту.

Протягом багатьох років висловлювалась ідея впровадження системи “подвійного” права вето, що активується лише у випадку одночасного використання права вето принаймні двома постійними членами Ради Безпеки ООН. У підсумку жоден із варіантів щодо реформування Ради Безпеки ООН не зміг задовольнити всіх зацікавлених. Крім того, за державного представництва у

Раді Безпеки на постійній основі може виникнути потреба в подальшій заміні однієї держави (яка здобула своє місце за певною квотою, наприклад, для країн Латинської Америки) іншою.

Не зовсім очевидно, як постійний член Ради Безпеки ООН буде представлений та наскільки ефективно зможе працювати у разі громадянських війн на своїй території. особливо це стосується африканських країн. Деякі латиноамериканські країни пропонують вивести частину міжнародних конфліктів з-під юрисдикції Ради Безпеки та покласти основну відповідальність за їхнє врегулювання на відповідні регіональні структури [17, с. 78].

Отже, ЄСПЛ вважає, що відхилення від норм конвенції можливе тільки у виняткових кризових ситуаціях, які впливають на всіх членів суспільства та загрожують організованому функціонуванню держави. Важливо підкреслити, що міжнародні угоди із захисту прав людини залишаються чинними навіть у періоди збройних конфліктів.

Міжнародний Суд ООН у своєму консультативному висновку стосовно законності загрози використання ядерної зброї чи самого її застосування підкреслив, що захист, передбачений Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, не припиняється під час воєнних дій, за винятком ситуацій, описаних у ст. 4 цього Пакту [15].

Важливо підкреслити, що міжнародні правові угоди з прав людини залишаються чинними і продовжують діяти навіть під час воєнних конфліктів. У своєму консультативному висновку Міжнародний Суд ООН заявив, що захист, передбачений Міжнародним пактом про громадянські та політичні права, продовжує діяти під час війни, за винятком конкретних обставин, визначених у ст. 4 цього Пакту. Отже, у надзвичайних ситуаціях, коли виникає потреба відступити від зобов'язань через загрозу життю нації, міжнародне право прав людини залишається невід'ємною складовою і повинно застосовуватись для захисту прав та гідності людей [15].

Однак усі дослідники погоджуються з тим, що російсько-українська війна, яка спалахнула у 2014 р., має серйозні наслідки для безпеки в Європі та міжнародних відносин загалом. Агресія проти України викликала глибоке занепокоєння та тривогу щодо міжнародної безпеки, оскільки порушує ключові принципи міжнародного права, такі як суверенітет держави та невтручання у внутрішні справи. Зважаючи на це, політичним гравцям можна рекомендувати певні напрями для покращення міжнародної безпекової політики в Європі.

Для підсилення колективної безпеки в Європі після російсько-української війни можна розглянути такі способи:

– Залучення більших ресурсів до військової обороноздатності. Країни Європи повинні збільшити свої оборонні видатки та вкладати великі суми у сучасні військові технології та інфраструктуру.

– Розширення співпраці в межах НАТО. Роль НАТО у підсиленні колективної безпеки в Європі є ключовою. Країни-члени повинні зробити більше для виконання своїх обов'язків, пов'язаних зі спільною обороною та колективними заходами.

– Посилення ролі міжнародних організацій. Європейський Союз та Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) повинні активніше діяти для забезпечення миру та стабільності у регіоні. Посилення їхніх інструментів, таких як міжнародне право, діалог, спостереження та медіація, сприятиме вирішенню конфліктів та запобіганню подальшим загрозам.

– Розширення санкційного режиму. Застосування суворих економічних та політичних санкцій проти країн, що порушують міжнародні норми та загрожують безпеці в Європі, відіграватиме ключову роль у впливі на їхню поведінку. Посилення та розширення санкційного режиму допоможе зменшити загрози та зберегти стабільність. Необхідний контроль для уникнення обхідних маневрів у сфері санкцій через співпрацю з третіми країнами.

– Посилення кібербезпеки. Розвиток та впровадження превентивних заходів для захисту від кібератак є критичним для забезпечення безпеки в Європі. Спільна співпраця між країнами, обмін інформацією, створення кіберзахисних структур та підвищення технологічної готовності сприятимуть зменшенню загроз у цій сфері.

- Підтримка непорушного права країни на суверенітет та територіальну цілісність.
- Жорстка і миттєва військова й санкційна реакція на воєнну агресію.

Механізми ефективної санкційної політики відіграють ключову роль у підвищенні міжнародної безпеки в Європі в умовах конфлікту між Росією та Україною. Ось основні стратегії розвитку таких механізмів:

- Санкції, спрямовані на осіб та організації. Важливо точно визначити та націлити санкції на конкретних осіб, зокрема посадових осіб та бізнес-еліту, які прямо пов'язані із провокацією конфлікту чи підтримкою агресора.

- Упровадження економічних санкцій, таких як заборона на торгівлю, інвестиції та фінансові операції, має потенціал істотно вплинути на економіку країни-агресора.

- Уведення санкцій стосовно постачання зброї, товарів подвійного призначення, високих технологій, електроніки та інших продуктів має велике значення. Це означає обмеження поставок зброї та військової техніки, електроніки та інших товарів подвійного призначення до країни-агресора. Такий крок може зменшити їхню здатність здійснювати військові дії та підтримувати конфлікт.

- Введення санкцій, спрямованих на заборону придбання у країни-агресора нафти, газу, природних ресурсів, алмазів, золота, деревини та інших товарів, що становлять значну частку їх експортного обсягу [18, с. 48].

Висновки. Отже, на підставі викладеного вважаємо, що можна стверджувати: міжнародні норми та договори, спрямовані на захист прав людини, залишаються актуальними й ефективними навіть у найскладніших умовах, таких як збройні конфлікти. Міжнародне право прав людини, зокрема визначене конкретними документами, надає необхідні рамки для захисту основних прав та гідності людей навіть під час воєнних дій.

Важливо, що Суд та міжнародні органи, які відповідають за здійснення та виконання цих норм, підтверджують невід'ємність захисту прав людини в умовах конфліктів. Засудження вчинення військових злочинів, геноциду та порушень міжнародного гуманітарного права свідчить про те, що міжнародне співнота визнає важливість захисту основних прав під час війни.

Варто також підкреслити, що навіть у виняткових ситуаціях, коли держави вживають заходів, щоб відступити від своїх зобов'язань через загрозу для життя нації, збереження і захист прав людини залишаються центральним завданням міжнародної співноти. Важливо продовжувати вдосконалювати механізми та інструменти міжнародного права, спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав людини під час війни, тим самим сприяючи стабільності, справедливості та гуманітарній безпеці в світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнатівський М. М. (2015). Міжнародне гуманітарне право: довідник для журналістів. Одеса: Фенікс. 92 с.
2. Доді К. В. (2011). Розвиток міжнародно-правових норм, що стосуються збройних конфліктів неміжнародного характеру: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ. 236 с.
3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (дата звернення 05.02.2024).
4. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (дата звернення 05.02.2024).
5. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (дата звернення 05.02.2024).
6. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152 (дата звернення 05.02.2024).

7. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I) від 8.06.1977 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 05.02.2024)
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів не міжнародного характеру (Протокол II) від 08.06.1977 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення: 05.02.2024).
9. Resolution of the UN General Assembly № 60/147. 21.03.2006. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf> (дата звернення: 05.02.2024)
10. Lieblich E. Beyond Life and Limb: Exploring Incidental Mental Health under International Humanitarian Law. In Derek Jinks, Jackson N. Maogoto and Solon Solomon eds. Applying International Humanitarian Law in Judicial and Quasi-Judicial Bodies. The Hague: Asser Press, 2014. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2276814 (access date: 05.02.2024)
11. Польська К. Війна рф проти України: як розслідують воєнні злочини. DW.28.04.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ak-rozsliduut-voenni-zlocini/a-65460543> (дата звернення 05.02.2024)
12. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В., Щербина Є. М. (2020). Міжнародний захист прав людини: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС. 260 с. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6051/1/%D0%9C%D0%97%D0%9F%D0%9B_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 05.02.2024)
13. Сенаторова О. В. (2018). Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: ФОП Голембовська О. О.. 208 с.
14. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 05.02.2024)
15. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148 VIII (2148-08) від 19.10.1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043# (дата звернення: 12.11.2023).
16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 05.02.2024).
17. Требін М. П. (2018). ООН на шляху реформ. *Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*. № 4 (39). С. 76–93.
18. Алямкін Р. В. (2014). Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. № 6. С. 47–51.

REFERENCES

1. Hnatovskyi M. M. (2015). *Mizhnarodne humanitarne pravo: dovidnyk dlia zhurnalistiv* [International humanitarian law. A guide for journalists]. Odesa: Feniks. 92 p. [in Ukrainian].
2. Dodi K. V. (2011). *Rozvytok mizhnarodno-pravovykh norm, shcho stosuuiusia zbroinykh konfliktiv nemizhnarodnoho kharakteru* [Development of international legal norms relating to non-international armed conflicts]: dys. k. yu. n.: 12.00.11 / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. Kyiv. 236 p. [in Ukrainian].
3. *Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naseleння pid chas viiny* [Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War] vid 12 serpnia 1949 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154 (data zvernennia 05.02.2024) [in Ukrainian].
4. *Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenymy* [Geneva Convention relative to the Treatment of Prisoners of War] vid 12.08.1949 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153 (data zvernennia 05.02.2024) [in Ukrainian].
5. *Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiaakh* [Convention for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field] vid 12.08.1949 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151 (data zvernennia 05.02.2024) [in Ukrainian].
6. *Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznaly korabelnoi avarii, zi skladu zbroinykh syl na mori* [Convention for the Amelioration of the Condition of Wounded, Sick and Shipwrecked Members of Armed Forces at Sea] vid 12.08.1949 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152 (data zvernennia 05.02.2024) [in Ukrainian].

7. *Dodatkovyi protokol do Zhenevskyykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuetsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I)* [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I)] vid 08.06.1977 r. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

8. *Dodatkovyi protokol do Zhenevskyykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuetsia zakhystu zhertv zbroinykh konfliktiv ne mizhnarodnoho kharakteru (Protokol II)* [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Protocol II)] vid 08.06.1977 r. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

9. *Resolution of the UN General Assembly № 60/147*. 21.03.2006. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-08/N0549642.pdf> (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

10. Liebllich E. *Beyond Life and Limb: Exploring Incidental Mental Health under International Humanitarian Law*. In Derek Jinks, Jackson N. Maogoto and Solon Solomon eds. *Applying International Humanitarian Law in Judicial and Quasi-Judicial Bodies*. The Hague: Asser Press, 2014. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2276814 (access date: 05.02.2024) [in Ukrainian].

11. Polska K. *Viina rf proty Ukrainy: yak rozsliduiut voenni zlochyny* [Russia's war against Ukraine: how war crimes are investigated]. DW.28.04.2023. URL: <https://www.dw.com/uk/vijna-rf-proti-ukraini-ak-rozsliduiut-voenni-zlocini/a-65460543> (data zvernennia 05.02.2024) [in Ukrainian].

12. Nalyvaiko L. R., Stepanenko K. V., Shcherbyna Ye. M. (2020). *Mizhnarodnyi zakhyst prav liudyny: navch. posib.* [International protection of human rights: a Study Guide]. Dnipro: DDUVS. 260 s. URL: https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/6051/1/%D0%9C%D0%97%D0%9F%D0%9B_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

13. Senatorova O. V. (2018). *Prava liudyny i zbroini konflikty: navchalnyi posibnyk* [Human Rights and Armed Conflict: a Study Guide]. Kyiv: FOP Holembovska O. O. 208 p. [in Ukrainian].

14. *Zahalna deklaratsiia prav liudyny* [Universal Declaration of Human Rights]: Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

15. *Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava* [International Covenant on Civil and Political Rights] : Mizhnarodnyi pakt ratyfikovano Ukazom Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainskoi RSR No. 2148 VIII (2148-08) vid 19.10.1973 r.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043# (data zvernennia: 12.11.2023) [in Ukrainian].

16. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod* [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (data zvernennia: 05.02.2024) [in Ukrainian].

17. Trebin M. P. (2018). *OON na shliakhu reform* [UN on the road to reform]. *Visnyk Natsionalnoho yurydychnoho universytetu imeni Yaroslava Mudroho*. No. 4 (39). P. 76–93 [in Ukrainian].

18. Aliamkin R. V. (2014). *Mizhnarodno-pravovyi rezhyim zakhystu prav liudyny pid chas vnutrishnikh zbroinykh konfliktiv* [International legal regime for the protection of human rights during internal armed conflicts]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy*. No. 6. P. 47–51 [in Ukrainian].

Дата надходження: 09.02.2024 р.

Solomiia TSEBENKO

Lviv Polytechnic National University,
Associate Professor of the Department of legal theory and constitutionalism
of the Educational and scientific institute of law,
psychology and innovative education,
Ph. D. in Law, Associate Professor,
e-mail: solomiya.b.tsebenko@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9247-1867>

Dmytrii SURKES

Lviv Polytechnic National University,
applicant for the first (bachelor's) level of higher education
specialty 081 "Law"
of the Educational and scientific institute of law,
psychology and innovative education,
e-mail: dmytrii.surkes.pv.2020@lpnu.ua,
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-1367-9450>

**PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AT THE INTERNATIONAL LEVEL DURING ARMED
CONFLICTS: HISTORY AND CONTEMPORARY CHALLENGES**

The article draws attention to the fact that international protection of rights during armed conflicts plays an important role, and it must be effective for its implementation in countries in armed conflicts. Regardless of its nature, whether international or non-international armed conflict, it threatens the realisation of most fundamental human rights and freedoms, including the most important natural human right – the right to life.

The author examines the problems of international protection of human and civil rights in armed conflicts, the history of international campaigns to protect human rights in various paramilitary attacks, and the new international policy on human rights protection during the Russian-Ukrainian war.

The purpose of the article is to analyse the international protection of human rights in the context of historical challenges and current armed conflicts, highlighting key issues, aspects and possible ways to improve existing legislation and practice. Case studies will also be considered to better understand the dynamics of human rights protection during armed conflicts and the role of international organisations in this process.

The article concludes that international norms and treaties aimed at protecting human rights remain relevant and effective even in the most difficult conditions, such as armed conflicts. International human rights law, in particular, as defined by specific instruments, provides the necessary framework for the protection of fundamental rights and dignity of people even during hostilities.

It is noted that it is important that the international bodies responsible for the implementation and enforcement of these norms confirm the inalienability of human rights protection in conflict situations. The condemnation of war crimes, genocide and violations of international humanitarian law indicates that the international community recognises the importance of protecting fundamental rights during war.

It is emphasised that even in exceptional situations, when states take measures to derogate from their obligations due to the threat to the life of the nation, the preservation and protection of human rights remains a central task of the international community. It is important to continue to improve the mechanisms and instruments of international law aimed at ensuring the effective protection of human rights in time of war, thereby contributing to stability, justice and human security in the world.

Key words: human rights; armed conflict; international protection; international standards; protection of civilians; protection of prisoners of war; collective security.